

Länsstyrelsen
i Jönköpings län

Meddelande nr 2018:21

Grön handlingsplan Del A Bakgrund och uppdrags- beskrivning

Grön handlingsplan

Del A: Bakgrund och uppdragsbeskrivning

En beskrivning av miljömål, friluftslivsuppdrag och grön infrastruktur; hur dessa kopplar till internationella och nationella strategier och planer, vilken status den gröna handlingsplanen har samt hur den ska följas upp.

Bra att läsa för dig som är intresserad av att sätta den gröna handlingsplanen i sitt sammanhang och är intresserad av hur framtagandeprocessen har gått till.

Meddelande	nummer 2018:21
Referens	Linda Hassel, Naturavdelningen Moa Lindvert, Utvecklingsavdelningen Catarina Kristensson, Utvecklingsavdelningen Juni, 2018
Kontaktperson	Linda Hassel, Länsstyrelsen i Jönköpings län, 010 -22 36 374, linda.hassel@lansstyrelsen.se
Webbplats	www.lansstyrelsen.se/jonkoping
ISSN	1101-9425
ISRN	LSTY-F-M—20/18--SE
Tryckt på	Länsstyrelsen i Jönköpings län, 2018
Miljö och återvinning	Rapporten är tryckt på miljömärkt papper

Sammanfattning

Detta är del A i den gröna handlingsplanen och beskriver uppdragen som ligger till grund för planen samt hur processen för att fram den har gått till. I planen har tre olika uppdrag med nära kopplingar till varandra samordnats: 1) Uppdraget att ta fram åtgärdsprogram för miljömålen, 2) uppdraget om handlingsplan för Grön infrastruktur och 3) Friluftslivsuppdraget.

Syftet med arbetet med planen är att nå uppställda mål, genom att analysera nuläget för att kunna styra åtgärder dit de behövs mest, där skötsel och restaurering skapar ett för arter och livsmiljöer mer ändamålsenligt landskap än dagens.

Under arbetets gång har flera samverkansgrupper använts för att ta fram underlag och förslag på åtgärder, samt att förankra dessa.

Innehållsförteckning

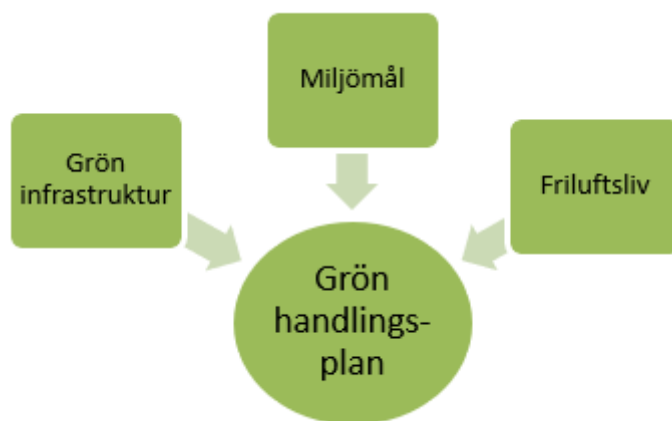
1	Introduktion	6
1.1	Handlingsplanens fem delar	7
2	Syfte, användningsområden, avgränsning och målgrupper	8
2.1	Syfte	8
2.2	Handlingsplanens användningsområde och status	8
2.3	Avgränsning	9
2.4	Så påverkas olika målgrupper	9
3	Målbilder för grön handlingsplan	11
3.1	Planens koppling till internationella, nationella och regionala strategier och planer	12
4	Det här är uppdragen som utgör basen för den gröna handlingsplanen	15
4.1	Uppdraget om miljömålsåtgärder	15
4.2	Uppdraget om friluftsliv	17
4.3	Uppdraget om grön infrastruktur	19
5	Uppföljning av Grön handlingsplan	22
5.1	Kontrollstation 2020	22
6	Framtagandeprocessen	23
6.1	Samverkan	24
7	Erfarenheter och reflektion	27
7.1	Referenser – handlingsplanens samtliga delar	28
8	Bilaga 1. Ordlista och definitioner	33

1 Introduktion

Hållbar utveckling är en utveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov utifrån ett miljömässigt, socialt och ekonomiskt perspektiv. För att nå dit krävs arbete på global, nationell, regional och lokal nivå.

Biologisk mångfald är en grundförutsättning för mänsklig överlevnad. Naturen ger samhället produkter och tjänster som bidrar till välfärd och livskvalitet. För en fungerande mångfald, krävs en grön infrastruktur som ger landskapsekologiska samband. Grön infrastruktur är på så vis även en grund för att uppnå många av miljömålen och bidra till möjligheter för ett rikt friluftsliv.

Denna rapport är en del av Grön handlingsplan för Jönköpings län, som är framtagen i samverkan med länets aktörer. Handlingsplanen är resultatet av ett samordnat genomförande av Länsstyrelsens uppdrag att ta fram 1) regionala åtgärdsprogram för miljö kvalitetsmålen, 2) handlingsplan för grön infrastruktur och 3) åtgärder för att nå friluftsmålen.

1.1 Handlingsplanens fem delar

Handlingsplanen är indelad i fem delar och tanken är att du läser de delar eller kapitel som berör dig och som du behöver för ditt arbete eller din verksamhet.

- Sammanfattning – *Vad innehåller planen och hur ska den läsas?*
- **Bakgrund och uppdragsbeskrivning** (del A) – *Varför en grön handlingsplan?*
 - Syfte, användningsområde, målbilder, koppling till andra strategier och planer
- Nulägesbeskrivning (del B) – *Var finns gröna värden och vilka är utmaningarna?*
 - Länets fysiska förutsättningar, kartläggning av viktiga strukturer, vardagslandskapets gröna infrastrukturer, nulägesanalys, värde-traktskartor, målkonflikter och utmaningar.
- Insatsområden och vägledning (del C) – *Vad behöver jobbas vidare med och hur kan handlingsplanen användas?*
 - Det strategiska arbetet, utmaningar, insatsområden, lista över åtgärder och vägledning för genomförande.
- Åtgärdsprogram för miljömålen 2025-2029 (del D) - *Åtgärder för Grön infrastruktur, Friluftsliv och miljömålen.*

2 Syfte, användningsområden, avgränsning och målgrupper

2.1 Syfte

Syftet med den gröna handlingsplanen är att bidra till att nå miljö kvalitetsmålen, ett rikare friluftsliv och en fungerande grön infrastruktur genom att markägare, entreprenörer, intresseorganisationer, kommuner och myndigheter tillsammans arbetar mot gemensamt uppställda mål (regionalt och lokalt).

2.2 Handlingsplanens användningsområde och status

Handlingsplanen är främst tänkt att användas som

- Underlag för det **regionala åtgärdsarbetet** inom ramen för berörda miljömål (läs mer i del D)
- Underlag för **samhällsplanering** och miljökonsekvensbeskrivningar (läs mer i del C).
- Underlag för **näringslivet**, framför allt för jord- och skogsbruk vid till exempel skogsbruksplanläggning så att planläggningen beaktar landskapsperspektivet (läs mer i del C och D).
- Underlag för val och prioritering av **naturvårdsinsatser** (läs mer i nulägesbeskrivningen (del B), de prioriterade insatsområdena (del C), åtgärderna (del D).
- Underlag för planering av **friluftslivsåtgärder** (åtgärderna i del D).

Handlingsplanernas genomslag i beslutsprocesser kommer till stor del att avgöras av kvaliteten på underlagen, graden av förankring, samt hur länsstyrelsen själv förhåller sig till planerna i olika planerings- och prövningsprocesser.

Varken framtagna kartor (värdetrakter) eller åtgärder är bindande utan utgör underlag som får sin verkan genom de planförslag, ställningstaganden, agerande och villkor som beslutas inom olika verksamheter.

- Planens nulägesbeskrivning kan ligga till grund för fördjupade analyser och bedömningar som sker i prövnings och planeringsprocessen
- Länsstyrelsen kan formulera insatsområden med åtgärder
- Planen kan ligga till grund för utpekanden eller skydd av områden i miljöbalken, exempelvis rörande riksintresse för naturvård, ekologiska särskilda områden, stora opåverkade områden, regionala intressen för naturvård och friluftsliv eller något av de olika områdesskydd som kan inrättas med stöd av 7 kap MB

De prioriteringar och utpekanden som sker i arbetet påverkar inte markägares grundläggande skyldigheter och rättigheter. De åtgärder som blir aktuella att göras (utöver gällande lagstiftning) för de kartlagda värdena och föreslagna insatsområdena avgörs i slutändan av markägare och rättighetsinnehavare.

2.3 Avgränsning

Arbetet har avgränsats geografiskt till Jönköpings län. Detta är en utmaning då det för att få en fungerande grön infrastruktur är viktigt att det geografiska perspektivet inte avgränsas av administrativa gränser utan tillåts följa såväl naturliga och biologiska som kulturella och ekonomiska strukturer i landskapet. Genom att samverka med grannlän kring ett gemensamt analysarbete där det har varit möjligt, anser vi oss ha avhjälpt utmaningen.

De miljö kvalitetsmål som berörs av åtgärdsprogrammet är framför allt Levande sjöar och vattendrag, Myllrande våtmarker, Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap, En god byggd miljö och Ett rikt växt- och djurliv.

Arbetsgruppernas uppdrag avgränsades så att åtgärderna främst ska vara inom eftersatta områden, länsövergripande och inom områden där samordning är viktigt för att uppnå resultat.

2.4 Så påverkas olika målgrupper

För den gröna handlingsplanen har en översiktlig konsekvensanalys gjorts i form av en händelsekedja som visar hur olika målgrupper kan tänkas få nytta av planen och bidra till målen. Kedjan finns i Tabell 1.

Tabell 1. Händelsekedja

Målgrupp	När jag läser planen lär jag mig att	När jag läst planen gör jag detta	I förlängningen kan det leda till att jag bidrar till	Oro från målgrupp
Jordbruk; rådgivning, företagare och enskild markägare	Planen lyfter att odlingslandskapet är viktigt - gratisreklam! Planens intentioner är att verka för ett hållbart jordbruk. Bidrar till att den uppsökande rådgivningen får tydligare prioriteringsunderlag och kan ge ännu mer hjälp och vägledning, vilket leder till att markägare får bättre förslag servade. Ger kopplingar till den regionala livsmedelsstrategins genomförande.	Ökat hänsynstagande genom kantzoner, högre nyttjande av länets naturbetesmarker	Ökad biologisk mångfald i odlingslandskap, mer pollinerande insekter, fler unga stolta markägare, bidra till bättre vattenkvalité och en ökad biologisk mångfald i vatten	Inskränkt markägarrätt <i>Kommentar: Planen bygger på frivilliga åtgärden och har ingen juridisk ståt us annat än som prioriteringsunderlag.</i>
Skogsbruk; rådgivning, företagare och enskild markägare	Chans att se sin fastighet i ett större perspektiv och få hjälp med avvägningar om vilka värden som ska sparas och ett mer hållbart skogsbruk, bland annat genom att verka för att göra det mer stormfast och skadedjursäkert och tillgängligt för friluftsliv. Bidrar till att den uppsökande rådgivningen får tydligare prioriteringsunderlag och kan ge ännu mer hjälp och vägledning, vilket leder till att markägare får bättre förslag servade. Ger kopplingar till den regionala skogsstrategins	En generell hänsyn och frivilliga avsättningar på rätt plats som bidrar till att stärka den gröna infrastrukturen, Ett mer varierat skogsbruk och med rätt trädslag på rätt plats, de skogliga målbilderna efterföljs	Ökad biologisk mångfald i skogen, en långsiktigt hållbar skog (storm och skadedjur t.ex.). Bidra till bättre vattenkvalité och ökad biologisk mångfald i vatten, ökad hänsyn till natur- och kulturmiljövärden, bättre förutsättningar för ett ökat friluftsliv	Inskränkt markägarrätt, sämre ekonomi, att utpekade värden senare används i annat syfte <i>Kommentar: Planen bygger på frivilliga åtgärden och har ingen juridisk ståt us annat än som prioriteringsunderlag.</i>
Politik, förtroendevalda i länets kommuner och Region Jönköpings län	Hjälper att göra en mer hållbar och attraktiv planering genom att tydligare väga in de gröna värdena, såväl ekologiska som sociala och klimat anpassningsmöjligheter.	Fattar bättre beslut.	Mer hållbara och attraktiva städer och tätorter, trevligare och hälsosammare bomiljö för invånarna	Ytterligare ett underlag att förhålla sig till och fler åtgärder att genomföra. Svårare att exploatera.
Kommunal planering, tjänstepersoner	Hjälper att göra en mer hållbar och attraktiv planering genom att tydligare väga in de gröna värdena, såväl ekologiska som sociala och klimat anpassningsmöjligheter	Tar fram en bättre underbyggd grönstrukturplan, beslutsfattande på rätt underlag, mer välgrundad lokaliseringssprövning, en bättre avvägning mellan olika samhällsintressen	Mer hållbara och attraktiva städer och tätorter, trevligare och hälsosammare bomiljö för invånarna	Svårare att samordna intressen och en längre planeringsprocess, ytterligare ett underlag att förhålla sig till, svårare att exploatera, fler åtgärder att genomföra.
Naturvård, vattenvård, tjänstepersoner	Hjälper att sätta insatser och åtgärder i ett sammanhang där de gör störst nytta. Bidrar till att lyfta blicken och se helheten. Bidrar till att visa på potentiella målkonflikter.	Känner sig stärkt i sin yrkesroll med bättre planeringsunderlag, samordnar insatser för att undvika målkonflikter tidigt, en fördjupad rådgivning, större förståelse av det enskilda värdets koppling till det omgivande brukade landskapet, Bättre kommunikation med berörda markägare,	Rätt åtgärd på rätt plats leder till en ökad kostnadseffektivitet	Ytterligare ett underlag att förhålla sig till och fler åtgärder att genomföra.
Kulturmiljövård/värden, tjänstepersoner	Planen lyfter jordbruksmarken som ett kulturlandskap värt att bevara som ett resultat av mänsklig hävd under lång tid och understryker vikten av att arbeta med landskapshistoriska perspektiv. Vidare lyfter planen kulturmiljöns koppling till gröna värden och ett biologiskt kulturarv. Kulturmiljöns betydelse för ekologiska och sociala värden.	Trycker ytterligare på de hävdhistoriska och landskapshistoriska värdena gentemot exploateringsintressena. Fokus lyfts från objekt och ytor till ett landskapsperspektiv. Bättre samordning för att undvika målkonflikter och får en bättre förståelse för relationen till andra värden.	Ökar förutsättningarna för att bruka, bevara och utveckla landskapets kulturstoriska värden. Värden som ligger bortanför det som normalt omfattas kommer kunna lyftas, t.ex. grönstrukturer med mera.	Att tid och resurser saknas för det engagemang som efterfrågas av andra aktörer. Att exploateringsstrycket på fornlämningar utanför jordbruksmarken ökar.
Ekoturism, företagare	Visar på områden med hög attraktivitet. Bättre underlag som hjälper entreprenörerna att visa naturhänsyn i verksamheten.	Utöka företagets verksamhet	Ett ökat intresse för natur och kultur, ett ökat slitage på natur- och kulturvärden, bättre ekonomiska förutsättningar för enskild företagare och lokalsamhället genom en större diversitet	
Infrastruktur (el, väg, järnväg, VA), tjänstepersoner	Hjälper att göra en mer hållbar och attraktiv planering genom att tydligare väga in de gröna värdena, såväl ekologiska som sociala och en ökad förståelse för vikten av kompensationsåtgärder	Ökat fokus på åtgärder som bevarar spridningsvägar som ekodukter och gröna stråk, färre barriärer, förbättrad skötsel av befintliga miljöer,	Bättre förutsättningar för att grön infrastruktur ska bevaras och stärkas vid nybyggnation och skötsel av transportinfrastruktur.	Svårare att exploatera som man vill
Friluftslivsplanerare	Planen verkar för att lyfta friluftslivsfrågor och ge en ökad förståelse för det boendenära friluftslivet, ökad förståelse för att biologisk mångfald är grundförutsättningen för ett varierat friluftsliv och att kulturmiljö kan bredda upplevelsen.	Kartlägger friluftslivet, dess potential och tillgänglighet	Fler människor som utöver friluftsliv, bättre folkhälsa.	
Civilsamhället	Planen kan fungera som ett "uppslagsverk" med samlade mål och åtgärder framåt.	Söker anslag för att kunna genomföra den del som vår organisation har ansvar för.	Att i samverkan med andra aktörer genomföra en del av de åtgärder som planen behandlar.	Att detta blir en skrivbordsprodukt och att vi kommer sakna resurser för att kunna genomföra de förväntade åtgärderna. Att vi prioriterar "fel" saker för att i verkligheten kunna nå de mål det handlar om.
Entreprenörer	Ger en ökad insikt	Ur en naturvårdssynpunkt och hållbarhetsperspektiv tas mer rätt hänsyn.	Ett ökat biologiskt värde	Mer att hålla reda på.

3 Målbilder för grön handlingsplan

Den gröna handlingsplanen ska bidra till att nå Sveriges och Jönköpings läns miljömål, de nationella målen för friluftspolitiken samt mål för grön infrastruktur. Den bidrar också till arbetet med Agenda 2030, de globala målen för hållbar utveckling.

Genomförandet av programmet bör leda till en ökad förståelse för hur olika funktioner och egenskaper samverkar i det vardagliga landskapet, i staden och på landsbygden genom ett ökat landskapsperspektiv i både planerings- och åtgärdsarbete.

Konkreta målbilder:

- Utvecklingen av stadens gröna infrastruktur kommer innebära ett ökat inslag av såväl gräsmarksytor som buskar och träd i stadslandskapet. Detta kommer även innebära att historiska grönstrukturer kan rekonstrueras och stärkas för att tillvarata och utveckla befintliga värden.
- Ökad tillgänglighet till tätortsnära natur genom en mångfald av miljöer och transportsätt. Olika gruppers räckvidd har ökat genom ökad tillgång till kollektivtrafik samt cykel och gångvägar. Förutsättningarna för att röra sig i och uppleva natur- och kulturvärden har ökat genom information på olika språk och i olika media samt genom åtgärder som främjar fysisk tillgänglighet inom och i anslutning till rekreatiionsområden.
- Planering och utformning av tillkommande infrastruktur tar regelmässigt hänsyn till och anpassas till den gröna infrastrukturens förutsättningar. Åtgärder vidtas i samband med utbyggnad för att bibehålla och utveckla konnektivitet såväl ur ett biologiskt som ur ett mänskligt perspektiv.
- I skogen har en god miljöhänsyn uppnåtts genom skogsnäringens målbilder¹. De nationella målen för skydd av skog, andra landtytor och vatten är uppnådda².
- I odlingslandskapet råder en balans mellan ekologi och produktion. I länet finns upp till minst 200 hektar friska, torra gräsmarker och 140 grova ekar i relevanta landskapsavsnitt.
- Våtmarkerna i länet har restaurerats och bidrar inte längre till ett klimatgasutsläpp.
- Den gröna handlingsplanen och arbetet med att förstärka länets gröna infrastruktur skapar möjligheter för utveckling inom regional besöksnäring och landsbygdsutveckling i länet.
- Uppsatta internationella mål om skydd av landskapet (17 % enligt Aichi, se punkt 3.2) är uppnådda.
- Hos landskapets alla aktörer finn ett tankesätt där vi i varje beslut som fattas ställer frågan hur insatsen/exploatering/åtgärder som ska genomföras kan göras så att den stärker biologisk mångfald och utvecklar ekosystemtjänster.

¹ Skogsstyrelsen, 2016.

² Regeringsbeslut M2014/593/Nm "Med insatser inom ramen för grön infrastruktur, tillsammans med insatser för formellt skydd, frivilliga avsättningar m.m., bör målet om 20 procent av Sveriges land- och sötvattensareal kunna nås till 2020. Det finns ett nära samband mellan olika typer av insatser vilket betyder att om exempelvis arealmålet om frivilliga avsättningar inte nås så kan det kompenseras med andra effektiva områdesbaserade skyddsåtgärder (f.ex. insatser inom ramen för grön infrastruktur) som också är väl integrerade i omgivande landskap.").

3.1 Planens koppling till internationella, nationella och regionala strategier och planer

Arbetet med djurens och växternas miljömål, friluftsliv och grön infrastruktur kan och bör kopplas till en lång rad internationella, nationella, regionala och lokala planer och strategier.

Agenda 2030 – globala mål för hållbar utveckling

År 2015 beslutade världens ledare genom FN om en gemensam agenda för hållbar utveckling i världen, Agenda 2030. Agendan innebär att alla medlemsländer i FN har förbundit sig att arbeta för att uppnå en socialt, miljömässigt och ekonomiskt hållbar värld till år 2030. Agendan innehåller 17 mål och 169 delmål som täcker in miljömässig, social och ekologisk hållbarhet.

De globala målen syftar till att utrota fattigdom och hunger, förverkliga de mänskliga rättigheterna för alla, uppnå jämställdhet och egenmakt för alla kvinnor och flickor samt säkerställa ett varaktigt skydd för planeten och dess naturresurser. Agendan är universell, vilket innebär att den riktar sig till alla världens länder och att alla länder bär ett gemensamt ansvar för dess genomförande. Målen är integrerade och odelbara, vilket betyder att inget mål kan nås på bekostnad av ett annat – och att framgång krävs inom alla områden för att målen ska kunna uppnås.

Grön handlingsplan berör främst mål nummer 11 Hållbara städer och samhällen och mål nummer 15 Ekosystem och biologisk mångfald.

Svenska åtaganden för att uppfylla konventionen om biologisk mångfald

Miljöarbetet i Sverige baseras på flera konventioner, dvs. internationella överenskommelser. Den kanske viktigaste för arbetet med att uppnå grön infrastruktur är konventionen om biologisk mångfald (CBD)³ som vid FN-mötet 2010 renderade i Nagoyaprotokollet och de tjugo så kallade Aichimålen. År 2011 beslutade Europeiska kommissionen om en strategi för biologisk mångfald för att uppfylla Aichimålen, med sex strategiska mål.

Mål två (dvs åtgärd 5 - 7) i strategin syftar direkt till att grön infrastruktur ska användas som strategisk ram för att fastställa prioriteringar för återställande av ekosystem på lokal, nationell och internationell nivå. Arbetet med att uppnå en grön infrastruktur ska enligt målet senast till år 2020 bidra till att ekosystem och ekosystemtjänster bevaras samtidigt som minst 15 procent av skadade ekosystem återställs.

Som svar på Nagoya- och Aichimålen samt den europeiska biodiversitetsstrategin har Sveriges riksdag antagit en strategi för biologisk mångfald och ekosystemtjänster⁴. I propositionen lyfts grön infrastruktur fram som ett ramverk för arbetet med biologisk mångfald i ett landskapsperspektiv. Arbetet med regionala handlingsplaner för grön infrastruktur utgör en viktig del i genomförandet av strategin.

³ Naturvårdsverket 2010

⁴ Regeringens proposition 2013/14:141. Svensk strategi för biologisk mångfald och ekosystemtjänster.

LÄGET I VÅRT LÄN

I vårt län, når vi upp till 2,5 procent formellt skyddad natur (naturreservat, nationalpark, biotopskydd och naturvårdsområden⁵). Cirka 1,5⁶ procent av den produktiva skogsmarksa-
relaen i länet ett formellt skydd, dvs naturreservat, biotopskydd eller naturvårdsavtal, för att bevara den biologiska mångfalden. Utöver det skyddar certifierade skogsägare frivilligt ytterligare minst 5 procent av sin produktiva skogsmark för naturvård. I Småland finns också stora områden av skogbevuxna impediment (ca 48 000 hektar⁷) där skogsvårdslagen i stort sett inte tillåter ett aktivt skogsbruk. Till det ska läggas den vardagliga hänsyn som tas i samband med skogliga avverkningar.

Av upptäckta nyckelbiotoper i Småland har knappt 40 procent idag ett formellt skydd. Funktionella ekosystem, till exempel i de utpekade värdekärnorna är också beroende av vardagslandskapets sociala och ekologiska relationer.

STRATEGI FÖR FORMELLT SKYDD AV SKOG

Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket har under åren 2016-2017 reviderat den nationella strategin för formellt skydd av skog. Etappmålet för miljö kvalitetsmålet Levande skogar innebär att 150 000 hektar skogsmark ska skyddas fram till 2020. För Jönköpings län innebär det att ytterligare 1785 hektar ska skyddas.

Den europeiska landskapskonventionen

Den europeiska landskapskonventionen tar utgångspunkt i ett helhetsperspektiv på landskapet som social och ekologisk miljö och syftar också till att lyfta fram landskapet som helhet. Målsättningen att binda ihop och stärka ekologiska relationer i landskapet i arbetet miljö målen och grön infrastruktur ger till exempel ökade förutsättningar för att öka landskapets kvaliteter, även för landskap med låga eller rent av förstörda värden (jfr Europarådets 2000 art). Nuvarande handlingsplan är en viktig del i arbetet med Sveriges åtagande att tillämpa landskapskonventionen i svensk lagstiftning och myndighetsutövning.

Kulturmiljö målen

De nationella kulturmiljö målen utgör ett komplement till miljö målen och lyfter vid sidan av fysiska miljö värden inom kulturmiljö området även fram sociala värden med utgångspunkt i kulturmiljöns värden. Här pågår även uppdraget till tio myndigheter att ta fram strategi för kulturmiljö arbetet.

Regional livsmedelsstrategi för Jönköpings län

Målet är att verka för en ökad livsmedelsproduktion och minskad import av livsmedel är nödvändig för att nå generationsmålet för miljö kvalitetsmålet Ett rikt odlingslandskap. Den nationella livsmedelsstrategin ligger till grund för en regional livsmedelsstrategi för Jönköpings län. Den regionala strategin innefattar arbetsområden som innovation, produktion, göra affärer, attityder och självförsörjning/beredskap. Med en grund i nuläge kommer

⁵ Kulturresevatnen räknas inte in i arealen skyddad natur. Naturvårdsområden räknas i sin helhet in i den skyddade arealen, men skogen är inte strikt skyddad i ett naturvårdsområde. Vi har även naturreservat (som Fegen och Baremosse) där endast mindre delar av skogen är strikt skyddad med förbud mot skogsbruk. Alltså 2,5 % av länets areal är skyddad natur (naturreservat, nationalpark, biotopskyddsområden och naturvårdsområden).

⁶ Siffran från 20151231

⁷ Statistik från Skogsstyrelsen

tydliga mål sätts och resultatet bli en stabil livsmedelskedja. Livsmedelsstrategin är ett viktigt styrdokument för att jobba vidare mot målet.

Regional skogsstrategi för Småland

Den regionala skogsstrategin ska leda till förbättringar när det gäller ekonomi, sysselsättning, miljö och klimat, jämställdhet och integration. Diskussioner och analys av nuläge, potentialer, problem och behov har gett sex strategier som innebär de förändringar som främst behöver göras på regional nivå för att nå förbättringar inom de utpekade områdena. Till varje strategi finns ett antal förslag till åtgärder som i nästa steg bidrar till att realisera strategierna och undanröja de hinder som ligger i vägen för att vi ska kunna utveckla och ta tillvara de olika värden som skogen ger på bästa sätt.

Övriga relevanta planer och strategier

- **Klimat- och energistrategi Jönköpings län**
- **Strategi och handlingsplan för fritidsfiske och fisketurism i Jönköpings län 2020**
- **Region Jönköpings läns program för hållbar utveckling 2017-2020**
- **Vattenförvaltningens åtgärdsprogram 2017-2021**
- **Regional handlingsplan för landsbygdsprogrammet och havs- och fiskeri-programmet 2014–2020**
- **Strategi för hållbar utveckling inom Östra Vätterbranterna – Biosfärprogram 2016-2021**
- **Landskapsstrategi för biologisk mångfald**
- **Kommunernas översiktsplaner**

4 Det här är uppdragen som utgör basen för den gröna handlingsplanen

Länsstyrelsens verksamhet bestäms genom instruktioner från riksdagen eller uppdrag från regeringen som stakar ut vad som ska göras. Några uppdrag är ettåriga medan flera löper över längre perioder. Ett uppdrag som funnits med under många år är att verka för att miljökvalitetsmålen nås, bland annat genom att vid behov föreslå åtgärder. Två nyare uppdrag är dels ett om att leda det regionala arbetet med att förverkliga regeringens friluftslivspolitik och dels ett om att ta fram en handlingsplan för grön infrastruktur. Då både friluftsliv och grön infrastruktur ingår som delar av miljömålen och är nödvändiga att arbeta med för att nå målen, så är detta tre uppdrag som ligger nära varandra. Därför har de tre uppdragen samordnats.

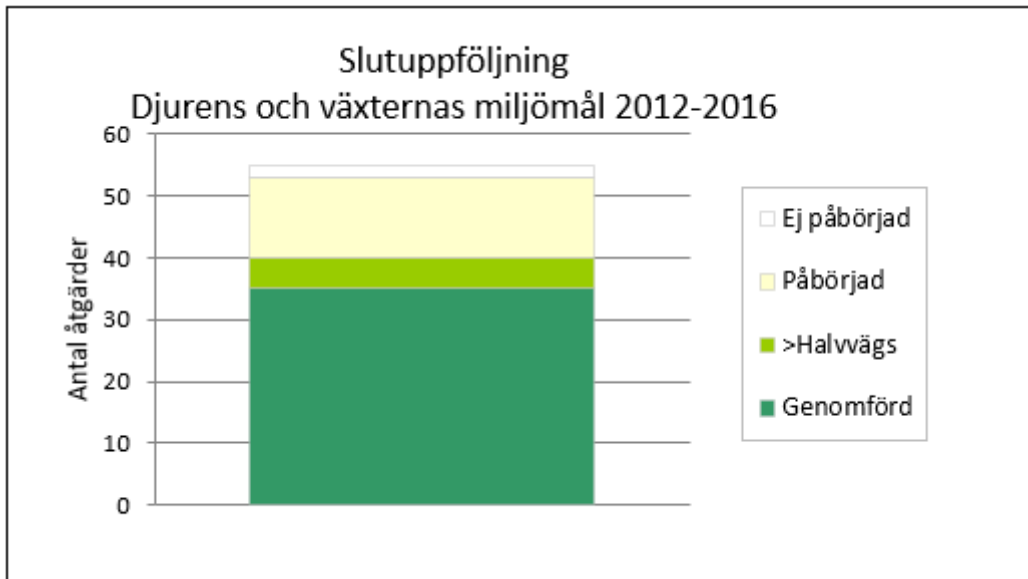
4.1 Uppdraget om miljömålsåtgärder

Länsstyrelsen har i uppdrag att utveckla, samordna och genomföra regionala åtgärdsprogram med bred förankring i länet för att nå generationsmålet och miljökvalitetsmålen⁸. I detta arbete bjuds berörda aktörer in till diskussion om vad som behöver göras för att vi ska nå målen. Utifrån diskussionerna sammanställs och förankras åtgärder. Länsstyrelsen håller samman arbetet under framtagandeprocessen medan ansvaret för genomförandet av åtgärderna är spritt på olika myndigheter, organisationer, företag med flera.

I Jönköpings län har arbetet med åtgärdsprogram delats in i fyra olika teman; Djurens och växternas miljömål, Hälsans miljömål, Vattnets miljömål samt Minskad klimatpåverkan. Dessutom finns ett åtgärdsprogram för klimatanpassning, Anpassning till ett förändrat klimat. Programmen löper i fem år och ersätts succesivt med nya.

Denna handlingsplan tar vid efter det tidigare åtgärdsprogrammet Djurens och växternas miljömål 2012-2016. De mål som omfattades av det programmet och som är de som stått i fokus även i detta år: Myllrande våtmarker, Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap samt Ett rikt växt- och djurliv. I och med att arbetet samordnas med uppdraget om grön infrastruktur berörs även Levande sjöar och vattendrag samt God bebyggd miljö av denna plan. Slutuppföljningen som innehöll 55 delåtgärder, visar att 40 av åtgärderna genomfördes helt eller till mer än hälften medan 13 stycken bara påbörjades och två inte ens kom så långt. Se mer i Figur 1.

⁸ www.sverigesmiljomal.se

Figur 1. Slutuppföljning av åtgärdsprogrammet för Djurens och växternas miljömål 2012 – 2016.

Mer om miljömålen

Sveriges riksdag har antagit 16 nationella miljökvalitetsmål och ett övergripande generationsmål. Det övergripande målet för svensk miljöpolitik är att de stora miljöproblemen ska vara lösta till år 2020 (år 2050 för Begränsad klimatpåverkan). Men naturen behöver tid för att återhämta sig och i flera fall kommer vi inte hinna nå den önskvärda miljökvaliteten, även om stora insatser görs. Det är ändå viktigt att se till att alla förutsättningar finns för att målen ska kunna nås så snart som möjligt och att återhämtningen påbörjas.

Miljömålssystemet består av tre sorters mål:

Generationsmålet anger den allmänna inriktningen på miljöarbetet och lyder: "Det övergripande målet för miljöpolitiken är att till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser". Generationsmålet innebär att förutsättningarna för att lösa miljöproblemen ska nås inom en generation.

Miljökvalitetsmålen beskriver den kvalitet vi vill att miljön ska ha år 2020. Till varje mål finns ett antal preciseringar som förtydligar vad miljökvalitetsmålet innebär. Preciseringarna är viktiga som vägledning för arbetet med miljökvalitetsmålen och vid uppföljningen av om de nås.

Etappmålen är mer inriktade på åtgärder istället för att beskriva miljötillståndet. Etappmålen är inte uppdelade per miljökvalitetsmål. De flesta etappmål riktar sig till nationella myndigheter. Etappmålen beslutas i olika omgångar och har olika målår.

Miljömålen innebär att man använder ett brett perspektiv på kulturmiljövärden och ekologiska värden i landskapet som helhet. Skyddet av enskilda värden av olika slag ger viktiga förutsättningar för miljömålsarbetet samtidigt som utpekandet av enskilda platser, ytor och landskapsavsnitt inte motsvarar miljömålen helhetsperspektiv. Miljömålen sträcker sig bortom de avgränsade värden som har ett direkt skydd i svensk plan- och miljölagstiftning. Miljömålen fyller därför en viktig funktion för att öka förutsättningarna för syftet med lagstiftningen.

Den gröna handlingsplanen syftar till att miljömålen ska nås i Jönköpings län. De miljömål som omfattas av den gröna handlingsplanen syftar till att nå ett rikt odlingslandskap, levande skogar, myllrande våtmarker, ett rikt växt- och djurliv, levande sjöar och vattendrag samt en god bebyggd miljö.

Arbetet för miljömålen, inklusive nulägesbeskrivningar, finns på miljömålsportalen: www.sverigesmiljomal.se

4.2 Uppdraget om friluftsliv

Friluftsliv ger naturvården en tydlig social dimension. Målet för friluftslivspolitikerna är att stödja människors möjligheter att vistas i naturen och utöva friluftsliv där allemansrätten är en grund. Friluftsliv har också kopplingar till flera områden till exempel kulturmiljövård, regional tillväxt, jord- och skogsbruk, landsbygdsutveckling, folkhälsa samt utbildning och forskning.

Länsstyrelserna har fått i uppdrag från regeringen att samordna och leda det regionala arbetet med att förverkliga friluftslivspolitikerna där allemansrätten är en grund för friluftslivet. Inom ramen för uppdraget ska länsstyrelserna särskilt ha en god samverkan med berörda aktörer i länet. Arbetet med rekreationsvärden i tätortsnära natur- och kulturmiljöer ska också stärkas och insatser genomföras så att friluftsmålen får ett ökat genomslag i bland annat samhällsplanering, utvecklings- och tillväxtarbete samt naturvårdsarbete.

Mer om friluftslivsmål

Det övergripande målet för friluftslivspolitiken är att stödja människors möjligheter att vistas i natur- och kulturmiljöer och utöva friluftsliv med allemansrätten som grund.

Rik tillgång till natur- och kulturmiljöer, individers intresse och ideella organisationers engagemang är viktigt för människors möjlighet till friluftsliv. Olika slags rekreation och friluftsliv ställer också skilda krav på förutsättningarna i landskapet. Det gäller inte minst för möjligheterna till rekreation nära den egna bostaden. Det är utgångspunkten för de tio nationella mål för friluftslivspolitiken som ska vara uppnådda år 2020. Målen handlar om att utveckla och bedriva åtgärder för att förutsättningarna till friluftsliv ska förbättras. Vart och ett av de tio målen har olika ingångar i detta övergripande syfte.

Friluftslivsmålen är en komplettering till de preciseringar om friluftsliv som finns i flera av miljö kvalitetsmålen. Av Sveriges 16 miljö kvalitetsmål innehåller 8 stycken även mål om friluftslivet.⁹

Sveriges tio mål för friluftsliv:

1 Tillgänglig natur för alla

Friluftslivsmålet tillgänglig natur för alla innebär att alla människor ska ha möjlighet att vistas i och njuta av natur- och kulturlandskapet.

2 Starkt engagemang och samverkan för friluftslivet

Friluftslivsmålet om starkt engagemang och samverkan för friluftslivet sätter individens personliga val och engagemang i centrum.

3 Allemansrätten

Viktiga mål för friluftspolitiken är att allemansrätten värnas och att allmänhet, markägare, föreningar och företag har god kunskap om allemansrätten

4 Tillgång till natur för friluftsliv

För att friluftslivsmålet om tillgång till natur ska kunna uppnås behöver friluftslivets behov säkerställas genom hållbart brukande, fysisk planering och bevarande.

5 Attraktiv tätortsnära natur

Friluftslivsmålet om attraktiv tätortsnära natur innebär att det ska finnas tillgång till attraktiv natur i och i närheten av tätorter. Allmänheten ska ha tillgång till grönområden och ett tätortsnära landskap med höga friluftsliv-, natur- och kulturmiljövärden.

6 Hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling

Friluftslivsmålet om hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling innebär att friluftsliv och turism bidrar till att stärka den lokala och regionala attraktiviteten och medverkar till en stark, hållbar utveckling och regional tillväxt.

7 Skyddade områden som resurs för friluftslivet

Friluftslivsmålet om skyddade områden som resurs för friluftslivet handlar om att naturområden ska göras attraktiva för friluftsliv och rekreation.

8 Ett rikt friluftsliv i skolan

Friluftslivsmålet om ett rikt friluftsliv i skolan innebär att förskolor och skolor bedriver friluftslivsverksamhet och undervisning om förutsättningar för en god miljö och hållbar utveckling.

9 Friluftsliv för god folkhälsa

Friluftslivsmålet om god kunskap om friluftslivet innebär att det bör finnas etablerad forskning och statistikinsamling kring friluftsliv.

10 God kunskap om friluftslivet

Riksdagens mål om friluftsliv för god folkhälsa handlar om att skapa goda förutsättningar så att människor kan vara regelbundet fysiskt aktiva i natur- och kulturlandskapet.

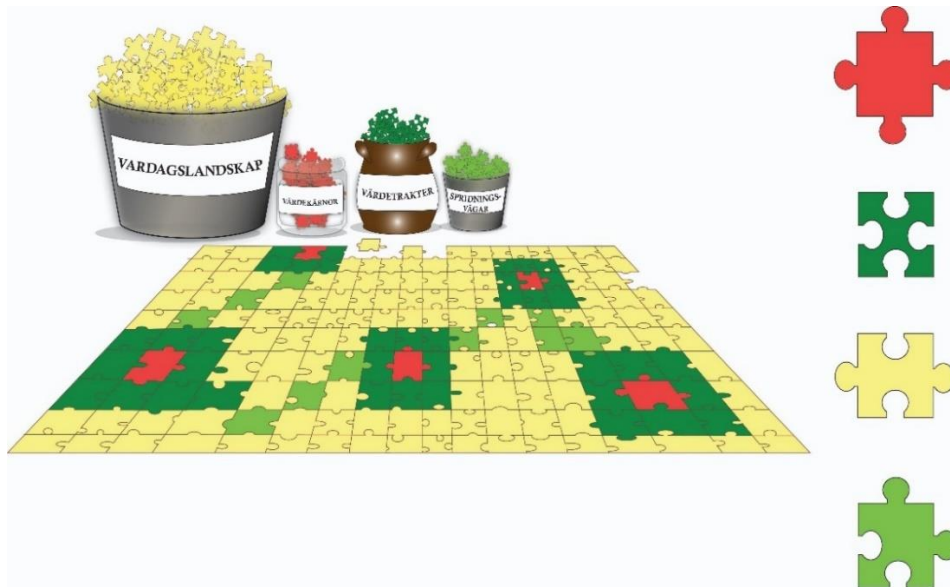
⁹ Regeringens skrivelse 2012/13:51 Mål för friluftspolitiken

4.3 Uppdraget om grön infrastruktur

Uppdraget att arbeta med grön infrastruktur handlar om att förstärka landskapets ekologiska värden. Uppdraget att ta fram handlingsplaner för grön infrastruktur innebär att samla pågående naturvårdsarbete och stärka ekosystemen så de kan behålla och utveckla sin funktionalitet. Detta både genom åtgärder som stärker värdekärnor och genom att knyta ihop landskapet, så att arter, både vanliga och sällsynta, kan nå varandra. Arbetet med att nå en grön infrastruktur är ett viktigt verktyg för att arbeta med olika aspekter av landskapets ekologiska värden ur ett helhetsperspektiv. De insatser som görs, blir också viktiga som klimatanpassningsåtgärder.

Landskapets ekosystem är till stora delar beroende av de naturförutsättningar som ges till exempel i form av berggrund, jordarter, topografi, klimat och hydrologi. Mycket av den gröna infrastrukturen är knutna till de naturgivna förutsättningarna som vattendrag, åsar, skuror med mera. Men förutsättningarna för den gröna infrastrukturen och för olika ekologiska relationer är också tydligt knutna till landskapets kulturhistoria. Människans bruk av landskapet har, särskilt i det äldre jordbrukslandskapet, bidragit till att främja och förstärka den biologiska mångfalden. Värdekärnorna återfinns i flera fall i markslag och landskapstyper som formats och upprätthålls genom människans bruk. På ett likartat sätt är landskapet och de strukturer som binder samman de olika värdekärnorna till stor del knutna till det mänskliga bruket av landskapet, till exempel alléer, vägrenar eller fältgränser.

Idag är en stor utmaning att länets värdekärnor är för små och ligger för långt ifrån varandra, också det som en effekt av människans bruk av landskapet, men en negativ effekt. I Sverige har vi dock goda förutsättningar för att skapa en grön infrastruktur med hjälp av generell hänsyn, frivilliga och formella avsättningar och impediment som lämnas obrukade.

Figur 2. Grön infrastruktur handlar om att identifiera värdekärnorna i landskapet – de röda pusselbitarna – och hitta spridningsstråk där emellan – de ljusgröna pusselbitarna. I bilden symboliserar de gula pusselbitarna landskapet som helhet, det som även kallas vardagslandskap, ett område där det finns natur, men där naturvärdena inte är lika höga som i värdestråk eller värdekärnor. De mörkgröna pusselbitarna är områden som kallas värdestråk och är landskapsavsnitt som har en högre täthet av värdekärnor än omgivande vardagslandskap. Illustration av Marit Hedlund

Uppdraget är ett regleringsbrevsuppdrag och ska redovisas till regeringen (Miljö- och energidepartementet) den 1 oktober 2018. I uppdragstexten framgår att handlingsplanerna ska:

- **identifiera** landskapets biotoper, strukturer, element och naturområden i land- och vattenmiljön inklusive i tätortsnära områden som tillsammans skapar ett ekologiskt sammanhang och som utgör förutsättningen för att bevara landskapets biologiska mångfald och främja ekosystemtjänster,
- redovisa lämpliga **bevarandeinsatser** som hänsyn, skydd, skötsel och restaureringsinsatser, som bl.a. kan utgöra grund för prövningsverksamhet och fysisk planering
- **samarbeta** med berörda landskapsaktörer inom exempelvis skogsbruk, jordbruk och fiske, samt
- involvera det **civila samhället** i arbetet.
- Målsättningen är att handlingsplanerna ska vara etablerade 2018. Vid genomförande av uppdraget ska effekterna av ett förändrat **klimat** beaktas.

Mer om Regionala mål för grön infrastruktur i Jönköpings län

Det regionala övergripande målet för arbetet med att uppnå en grön infrastruktur är det samma som togs fram för landskapsstrategin för biologisk mångfald¹⁰. Dessa kopplades till tre spår och är:

- * Hejdad förlust av biologisk mångfald med en ökad mängd nyckelfaktorer i en fungerande grön infrastruktur. Spåret riktas mot en grön infrastruktur och ekologisk hållbarhet.
- * Livskraftiga ekosystem och ekosystemtjänster utvecklas, förvaltas och nyttjas hållbart. Spåret riktas mot fungerande ekosystemtjänster och ekonomisk hållbarhet.
- * Tätortsnära natur- och kulturmiljöer nyttjas av människor på ett hållbart sätt och bidrar samtidigt till en god folkhälsa. Spåret riktas mot ett aktivt friluftsliv och tätortsnära natur av god kvalitet, social hållbarhet.

Utöver de övergripande målen har fyra detaljerade mål arbetats fram. Dessa redogörs för nedan.

Grön infrastruktur bidrar till hållbar utveckling

- * Att arbeta med grön infrastruktur innebär att vi stärker den biologiska mångfalden och säkrar ekosystemtjänster. Vi minskar länets sårbarhet genom att knyta ihop landskapet.
- * För att klara framtidens klimat- och hållbarhetsutmaningar behöver vi ökad kunskap hos alla som verkar i landskapet.
- * Det krävs ett ökat engagemang och en förståelse för att allting hänger ihop. Förutom ekologiska relationer handlar det därför även om att förstå de sociala och ekonomiska relationerna för hur landskapet brukas.

Grön infrastruktur bidrar till ekologisk hållbarhet

Målet formuleras som: Hejdad förlust av biologisk mångfald med en ökad mängd nyckelfaktorer i en fungerande grön infrastruktur.

Det innebär att bevara biologisk mångfald genom

- * Livskraftigare populationer av vanliga och ovanliga arter.
- * Fria spridningsvägar för växter och djur.
- * Begränsa främmande invasiva arters förekomst och utbredning.

Ett klimatanpassat landskap genom

- * Ta beslut som tar hänsyn till dagens och framtidens klimatutmaningar.
- * Åtgärder för att stärka landskapets förmåga att tåla klimatförändringar.
- * Ökad förståelse för biologisk mångfald.

Ekosystemtjänster bidrar till ekonomisk hållbarhet

Målet formuleras som: Livskraftiga ekosystem och ekosystemtjänster utvecklas, förvaltas och nyttjas hållbart.

Det innebär fungerande ekosystemtjänster genom

- * Ta beslut som är ekosystemtjänstsäkrade.
- * Åtgärder för att stärka ekosystemtjänster.

Det innebär att alla som verkar i landskapet förstår vikten av grön infrastruktur

- * Sprida kunskap om vad ekosystemtjänster är.
- * Kunskap om hållbart brukande.

Friluftsliv och tätortsnära natur bidrar till social hållbarhet

Målet formuleras som: Tätortsnära natur- och kulturmiljöer nyttjas av människor på ett hållbart sätt och bidrar samtidigt till en god folkhälsa.

Det innebär att bryta isoleringen och knyta ihop landskapet genom

- * Ta tillvara vardagslandskapets natur- och kulturmiljövärden.
- * Naturupplevelser tillgängliga för alla.
- * Kunskap om den gröna infrastrukturens betydelse för friluftsliv och folkhälsa.

¹⁰ Länsstyrelsen i Jönköpings län 2014

5 Uppföljning av Grön handlingsplan

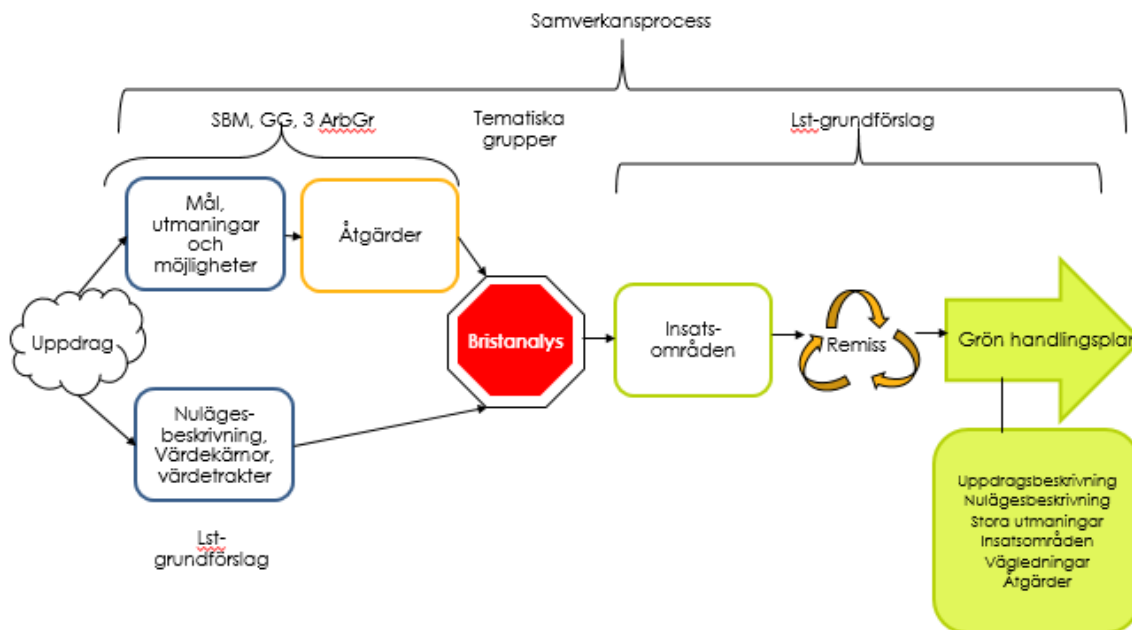
Grön handlingsplan väntas få en rad positiva miljöeffekter. De konkreta åtgärderna i del D följs upp i den årliga åtgärdsuppföljningen. Miljömålen bedöms årligen på regional nivå och redovisas i en särskild rapport. Utöver detta kommer sammanlagda miljöeffekter även att följas upp inom miljöövervakningen. Friluftslivsmålen följs framförallt upp på nationell nivå. Den första uppföljningen gjordes 2015 och nästa uppföljning planeras till slutet av år 2019. Länsstyrelsen rapporterar varje år till Naturvårdsverket vilket arbete som görs i länet för att bidra till att nå friluftslivsmålen.

5.1 Kontrollstation 2020

År 2020 är en kontrollstation där den gröna handlingsplanens genomslag ska utvärderas. Kontrollstationen ska säkerställa att arbetet med insatsområdena och åtgärderna fortskrider på ett ändamålsenligt sätt. Vid behov finns möjlighet att vid denna tidpunkt revidera handlingsplanen.

6 Framtagandeprocessen

Figur 3. Schematisk bild över arbetsprocessen. Uppdraget inleddes med en samverkansprocess där inbjudna aktörer var med och tog fram förslag på mål, utmaningar och möjligheter. Därefter togs åtgärdsförslag fram av de tre arbetsgrupperna. Parallellt med detta, arbetade länsstyrelsen fram ett förslag på nulägesbeskrivning, värdekärnor och värde-trakter. En bristanalys gjordes i tematiska grupper (med fler än representanterna i arbetsgrupperna). Utifrån resultatet av denna, togs förslag fram på tematiska insatsområden där arbetet bör intensifieras framöver. Detta sammantaget remissades i en "grön handlingsplan" som består av delarna Uppdragsbeskrivning, Nulägesbeskrivning, Insatsområden och vägledningar och Åtgärder.

Samverkansprocessen inleddes med att samtliga berörda samverkansgrupper (rådande forum, referensgrupp och arbetsgrupper) gjorde en målbildsövning. Uppgiften var att, utifrån den organisation som man representerade, identifiera målen med arbetet, vilka utmaningar som finns för länet att nå en grön infrastruktur samt vilka möjligheter som faktiskt finns. Utifrån de mål och utmaningar som identifierades, har förslag på åtgärder för åtagande och idéer för kommande åtgärder tagits fram.

En stor del av arbetet har varit att ta fram nulägesbeskrivningar och kartunderlag med potentiella värde-trakter för de olika miljömålen och tillhörande naturtyper. Mer om detta finns i del B. Kartmaterialet består av en nulägesanalys av länets värdekärnor, potentiella värde-trakter och spridningslänkar och -zoner.

I och med möjligheten till förlängning av uppdraget, valde Länsstyrelsen att göra en bristanalys och bjöd då in till tematiska samverkansmöten (vatten, våtmark, skog och odlingslandskap) där samtliga deltagare i arbetsgrupperna blev inbjudna till samtliga möten och fick välja vilket eller vilka de ville gå på. Deltagandet på de olika tematiska mötena kompletterades upp med olika sakkunniga för att få en så stor bredd som möjligt. Fokus på temamötena var att se om de framtagna åtgärdsförslagen skulle räcka till för att nå utmaningarna och målen och ta vara på möjligheterna. I de fall det inte var tillräckligt, att komplettera med nya förslag.

Efter bristanalysen gjordes en utvärdering av vilka insatser som behöver göras för att komma framåt. Åtta tematiska insatsområden identifierades (läs mer om dessa i del C insatsområden för fortsatt arbete).

Arbetet gick sedan ut på en bred remiss till berörda aktörer under namnet ”Grön handlingsplan”.

6.1 Samverkan

Arbetet med att ta fram den gröna handlingsplanen har till stor del drivits som en samverkansprocess, där dialog med andra aktörer på kommunal och regional nivå varit central.

Arbetet har samordnats från Länsstyrelsen, genom samordningsfunktionen för grön infrastruktur och miljömålssektariatet. I båda grupperna finns en bred representation från Länsstyrelsens alla avdelningar.

Arbetet har kopplats till det redan befintliga **Samverkansråd för biologisk mångfald**, som fungerar som rådande forum. I samverkansrådet finns representanter som verkar på regional nivå; Skogsstyrelsen, Trafikverket, Regionen, Jönköpings läns museum, kommun (Jönköping och Nässjö), LRF, Södra skogsägarna, Naturskyddsföreningen, biosfärområde Östra Vätterbranterna och Länsstyrelsen.

Som **styrgrupp** finns Länsstyrelsens avdelningschefer.

Till hjälp i arbetet med målformulering, prioriteringar och åtgärdsförslag har det funnits tre **arbetsgrupper** som i förhållande till miljömålen arbetat tvärssektoriellt. Målet har varit att ta fram gemensamma åtgärdsförslag som bidrar till att nå miljömålen, stärker friluftslivet och ger funktionella ekosystem.

I arbetsgrupperna har det funnits en bred representation av regionala aktörer. Den breda representationen syftar bland annat till att programmet ska bli väl förankrat bland länets aktörer. Därigenom skapas samordningsvinster och bättre effektivitet i arbetet för att nå målen. Deltagarna har kommit från Länsstyrelsen i Jönköpings län, Skogsstyrelsen, Trafikverket, Friluftsförbundet, Biosfärområdesföreningen Östra Vätterbranterna, Svenska Jägarförbundet, Svenska golfförbundet, Södra skogsägarna, Svenska kraftnät, Region Jönköpings län, Smålands turism, Lantbrukarnas riksförbund (LRF), samt sju av länets 13 kommuner.

De tre arbetsgrupperna och deras respektive områden har varit

- Arbetsgruppen **Grön infrastruktur och ekosystemtjänster**. Gruppen har främst fokuserat på att få en fungerande grön infrastruktur som bidrar till de ekosystemtjänster som naturen levererar.
- Arbetsgruppen **Tätortsnatur och friluftsliv**. Gruppen har främst fokuserat på användandet av den tätortsnära naturen och hur vi kan arbeta för att stärka natur- och friluftslivsintresset i länet.
- Arbetsgruppen **Levande landskap**. Gruppen har främst fokuserat på ett aktivt brukande av landskapet som samsas med ekologiska värden. I centrum står de enskilda jord- och skogsbrukarna som lever helt eller delvis av det som landskapet ger.

Figur 4. Organisationsschema för framtagandeprocessen. I arbetet har handlingsplanerna och revideringen av miljömålsarbetet drivits av GI-samordning och miljömålssekretariatet. Till hjälp i arbetet med målformulering (GI), prioriteringar (GI) och åtgärdsförslag (GI+MM) har det funnits tre arbetsgrupper.

Utöver ovan nämnda organisation har arbetet med handlingsplanen även diskuterats eller informerats om i större forum, så som

- Regional tankesmedja för friluftsliv
- Workshop för miljömålssamordnare för att diskutera framtagna åtgärdsförslag
- Information för klimatanpassningssamordnare
- Diskussioner med samhällsplanerare (information på den årliga höstkonferensen, samt specifika träffar med Jönköping, Vetlanda, Vaggeryd och Värnamo kommuner)
- Föredrag på Jönköpings kommuns ”Miljöfika”
- Ekosystemtjänstseminarium
- Naturforum
- Enkät till länets kommuner
- Besök hos länets samtliga kommuner (målgrupp politiker och tjänstemän inom samhällsplanering, naturvård och miljömål)

7 Erfarenheter och reflektion

Upplägget med en bred förankringsinsats har varit givande men tidskrävande. Men har varit enviktigt del för implementeringen och spridningen av handlingsplanen samt åtgärderna.

Under arbetets gång har både tidplanen och riktlinjerna för GI-arbetet ändrats. Om dessa förutsättningar varit kända från början hade den regionala processen för att ta fram den gröna handlingsplanen sett något annorlunda ut. Mer tid hade kunnat läggas på en initial kartläggning och bristanalys för att sedan arbeta fram och prioritera insatsområden och därefter föreslå åtgärder med tydlig koppling till insatsområdena. Med den ettåriga tidplan som gällde från början fick arbetet med de olika delarna istället ske mer eller mindre parallellt och kopplingen mellan åtgärdsförslag och insatsbehov skulle därför behöva fördjupas ännu mer framöver.

Då allt fler myndigheter går mot ettårsbudgetar och har svårt att lova åtaganden och engagemang över lång tid bör det övervägas om handlingsplaner och åtgärdsprogram borde ha kortare giltighetstider och vara mindre statiska.

I den gröna handlingsplanen har inte alla obligatoriska uppgifter i riktlinjerna för grön infrastruktur besvarats. Riktlinjernas önskemål på innehåll har uppfattats som digert och prioriteringar har varit nödvändiga. I länets arbete har fokus legat på kartunderlag, värdekärnor och värdeetrakter till naturtyperna skog, vatten, våtmark och gräsmark. För många av de baskartor som riktlinjerna kräver, hänvisar vi till det nationella GI-webbgi-set.

Enkäten till kommunerna gav sammanfattningsvis att det på de flesta kommunerna finns kompetens men saknas tid för att arbeta med grön infrastruktur på en strategisk övergripande nivå. Många efterfrågar en plattform för kommunövergripande frågor och en gemensam strategi inom Grön infrastruktur-arbetet. Alla svarar att det behövs GIS-underlag. Det är många kommuner som har grönstrukturplaner redan idag. Nu behöver vi ta det ett steg längre och tänka grönstruktur även utanför tätorten och knyta ihop landskapet.

7.1 Referenser – handlingsplanens samtliga delar

Arbets- och miljömedicin Universitetssjukhuset Region Östergötland 2017. Regional miljöhälsorapport 2017. <https://vardgivarwebb.regionostergotland.se/pages/371194/Regional%20milj%C3%B6h%C3%A4lsorapport%202017.pdf>

ArtDatabanken SLU 2014. Arter & naturtyper i habitatdirektivet – bevarandestatus i Sverige 2013.

ArtDatabanken SLU 2015a. Rödlistade arter i Sverige 2015. ArtDatabanken SLU, Uppsala

ArtDatabanken SLU 2015b. Tillstånd och trender för arter och deras livsmiljöer - rödlistade arter i Sverige 2015. ArtDatabanken Rapporterar 1 -17

Artdatabanken SLU 2017. Artfakta. <https://artfakta.artdatabanken.se/>. Hämtat 2017

Aulén, G., Gustafsson, L. & Kruys, N. 2014. Skogliga naturvärdesregioner för södra Sverige - andra upplagan. Södra, Växjö.

Boverket 2007. Bostadsnära natur inspiration & vägledning. Boverket.

Colding, J. and Folke, C., 2009, The Role of Golf Courses in Biodiversity Conservation and Ecosystem Management. Ecosystems on line DOI: 10.1007/s10021-008-9217-1 November 2008.

Colding, J. och Lundberg, S. 2009. Golfbanan som våtmarksresurs. The Scandinavian Turfgrass and Environment Research Foundation.

Europaparlamentets och rådets förordning nr 1134/2014 <https://www.naturvardsverket.se/upload/miljoarbete-i-samhallet/miljoarbete-i-eu/biologisk-mangfald/eu-forordning-1143-2014-frammande-invasiva-arter.pdf>

Havs- och Vattenmyndighetens rapport 2017:7. Ekosystemtjänster från svenska sjöar och vattendrag - Identifiering och bedömning av tillstånd

Jordbruksverket 2010. Ängs- och betesmarkers betydelse för fastighetsvärden. Jordbruksverkets rapport 2010:5 http://www2.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/trycksaker/Pdf_rapporter/ra10_5.pdf

Jordbruksverket 2018. Värdefulla bryn mellan skog och jordbruksmark behöver skötas bättre

Jordbruksverkets statistikdatabas. 2017a. Ägoslagsareal i hektar efter län/riket, år 1981-1999, 2003-2016

Jordbruksverkets statistikdatabas.

2017b: Antal husdjur efter län/riket och djurslag, år 1981-2017. http://statistik.sjv.se/PXWeb/pxweb/sv/Jordbruksverkets%20statistikdatabas/Jordbruksverkets%20statistikdatabas_Husdjur_Antal%20foretag%20med%20husdjur/JO0103G1.px/?rxid=5adf4929-f548-4f27-9bc9-78e127837625

Jordbruksverket 2019:

<https://webbutiken.jordbruksverket.se/sv/artiklar/ra191.html>

Jägareförbundet, enkät 2015. <http://blogg.jagareforbundet.se/2015/12/15/viltvard-for-21-miljard/>

Länsstyrelsen i Hallands län 2017. Insekter som signalarter för öppna marker i södra Sverige.

LRF 2017: Viltstammar i balans 2.0. <https://www.lrf.se/mitt-lrf/regioner/sydost/aktuellt-arbete/satsningar-i-sydost1/viltstammar-i-balans-2.0/>

Länsstyrelsen i Jönköpings län 2006. Strategi för formellt skydd av skog i Jönköpings län. Länsstyrelsens meddelande 2006:8

Länsstyrelsen i Jönköpings län 2007. Från GIS-skikt till våtmark. Länsstyrelsens meddelande 2007:41

Länsstyrelsen i Jönköpings län 2009. Värdefulla vatten i Jönköpings län. Länsstyrelsens meddelande 2009:23

Länsstyrelsen i Jönköpings län 2011. Konsekvenser av klimatförändringar i Jönköpings län. Länsstyrelsens meddelande 2011:34

Länsstyrelsen i Jönköpings län, 2013, Underlag till en landskapsstrategi för biologisk mångfald i Jönköpings län. Länsstyrelsens meddelande 2013:05

Länsstyrelsen i Jönköpings län. 2014. En samlande kraft, landskapsstrategi för Jönköpings län. Länsstyrelsens meddelande 2014:08

Länsstyrelsen i Jönköpings län 2015. Sylvén, J. 2015. Ostörda områden – var finns de? Länsstyrelsens meddelande 2015:1

Länsstyrelsen i Jönköpings län 2016. Satellitbildsbaserad analys av skogslandskapets gröna infrastruktur 1985–2014. Länsstyrelsens meddelande 2016:04

Länsstyrelsen i Jönköpings län. 2016. Vattnets miljömål – Åtgärdsprogram 2017–2021. Länsstyrelsens meddelande 2016:34

Länsstyrelsen i Jönköping 2017a. 38 Samlad åtgärdsplan för vatten Beskrivning av metod samt slutredovisning av projektet. Länsstyrelsens meddelande 2017:38

Länsstyrelsen i Jönköpings län. 2017b. LEIF i praktiken. Levande Ekosystem i Framtiden – från teoretiskt underlag till praktisk rådgivning. Länsstyrelsens meddelande 2017:03

Länsstyrelsen i Jönköpings län. 2017c. Lövsuccé för landskapet. Länsstyrelsens meddelande 2017:02

Länsstyrelsen i Jönköpings län 2018. Regional handlingsplan för landsbygdsprogrammet och havs- och fiskeriprogrammet 2014–2020.

Länsstyrelsen i Jönköpings län arbetsmaterial. Strategi för långsiktigt bevarande av värdefulla vattendrag.

Länsstyrelsen i Kronobergs län. 2016. Hur går det för fåglarna? – Trender för arter och miljöindikatorer baserade på standarddrutter i Hallands, Jönköpings, Kalmar och Kronobergs län 2002-2014. Länsstyrelsens meddelande 2016:06

Länsstyrelserna 2015. Uppföljning av miljötillståndet i skogslandskapet baserat på riksskogstaxeringen.

Länsstyrelsen i Skåne 2017. Var finns pengarna? En sammanställning av stöd och bidragsmöjligheter till åtgärder och insatser för att nå miljömålen. Länsstyrelsens rapport nr 2017:13. <http://extra.lansstyrelsen.se/rus/sv/nyheter/2015/pages/var-finns-pengarna.aspx/>

Nationella databasen Åtgärder i vatten <https://www.atgarderivatten.se/> -

Nationella biotopkarteringsdatabasen <http://www.biotopkartering.se/>

Naturvårdsverket 1997. Ängs- och hagmarker i Sverige. Naturvårdsverkets rapport 4819

Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen 2005. Nationell strategi för formellt skydd av skog. ISBN 91-620-1243-6

Naturvårdsverket 2007. Nationell strategi för restaurering av skyddsvärda vattendrag - Delmål 2, Levande sjöar och vattendrag. Naturvårdsverket rapport 5746, september 2007.

Naturvårdsverket (2010) Konventionen om biologisk mångfald och svensk naturvård. Naturvårdsverkets rapport: 6389.

Naturvårdsverket. 2015. Mål i sikte, volym 2. Naturvårdsverkets rapport 6662.

Naturvårdsverket 2016. Metod för att kartlägga naturområden som har stor betydelse för friluftsliv, rekreation och turism på lokal och regional nivå. Skrivelse 2016-09-26.

Naturvårdsverket. 2017a. Vägledning om dialog och samverkan i arbetet med regionala handlingsplaner för grön infrastruktur. Vägledning 2017-06-26

Naturvårdsverket. 2017b. Vägledning om regionala handlingsplaner för grön infrastruktur i prövning och planering. Vägledning 2017-06-26

Naturvårdsverket. 2017 (remissversion). Vägledning om Regionala handlingsplaner för grön infrastruktur som underlag för prioritering av naturvårdsinsatser

Naturvårdsverket, 2018, Förteckning över EUs 49 listade invasiva arter. <https://www.naturvardsverket.se/upload/stod-i-miljoarbetet/vagledning/artskydd/ias/invasiva-frammande-artereu-forteckning-2018-03-29.pdf>

Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen 2005. Nationell strategi för formellt skydd av skog. <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-1243-6.pdf>

Pro Natura & Biosfärområde Östra Vätterbranterna 2015. Landskapsekologisk Brist- och Funktionalitetsanalys. Avseende sex olika biotoper med huvudsakligt fokus på biosfärområde Östra Vätterbranterna. <http://www.pro-natura.net/publikat-filer/Landskapsekologisk%20Brist-%20och%20Funktionalitetsanalys.pdf>

Region Jönköpings län 2018. Regional livsmedelsstrategi för Jönköpings län 2030 <https://utveckling.rjl.se/strategier--handlingsplaner/livsmedelsstrategin/>

Statistiska Centralbyrån. 2010. Grönytor och grönområden i och omkring tätorter 2005, slutgiltig version. Statistiska meddelanden MI 12 SM 1002.

SMHI, 2015. Framtidsklimat i Jönköpings län – enligt RCP-scenarier, klimatologi nr 25, 2015

Skogsstyrelsen 2016. Nya och reviderade målbilder för god miljöhänsyn Skogssektorns gemensamma målbilder för god miljöhänsyn vid skogsbruksåtgärder. Rapport 12, 2016

Skogsstyrelsen 2015. Analys av miljöförhållanden – SKA 15. Rapport 11, 2015. <https://www.skogsstyrelsen.se/globalassets/statistik/skoglga-konsekvensanalyser/analys-av-miljoforhallanden-ska-rapport-11-2015.pdf>

Skogsstyrelsen 2017. Biologisk mångfald i nyckelbiotoper. Rapport 4, 2017

Skogsstyrelsen, 2018. Skoglig ordlista. <https://www.skogsstyrelsen.se/mer-om-skog/skoglig-ordlista/>

Skogsstyrelsens målbilder för god miljöhänsyn 2013. www.skogsstyrelsen.se/mer-om-skog/malbilder-for-god-miljohansyn/

Smålands skogar 2018. Regional skogsstrategi för Småland. <http://extra.lansstyrelsen.se/skogsstrategismaland/sv/start/Sidor/default.aspx>

Statens offentliga utredningar. 2017. Betänkande om Utredningen om ekologisk kompensation, SOU 2017:34

Sveriges lantbruksuniversitet. 2016. Färre träarter ger sämre utbyte av skogen. SLU-nyhet 201603016. <https://www.slu.se/institutioner/skoglig-mykologi-vaxtpatologi/nyheter/nyhetsarkivet/farre-tradararter-ger-samre-utbyte-av-skogen>

Sveriges miljömål. www.sverigesmiljomal.se.

Södra, 2015. Försäljningen av tallplantor ökar igen efter flera år.
<http://news.cision.com/se/sodra/r/forsaljningen-av-tallplantor-okar-igen-efter-flera-ar,c9780043>

Trafikverket 2017, Rapporter och underlag för åtgärdsvalsstudie, sträckorna Linköping – Borås, Hämtat 2017
<http://www.trafikverket.se/resa-och-trafik/jarnvag/nygenerationjarnvag/projekt-och-atgardsvalsstudier-inom-en-ny-generation-jarnvag/atgardsvalsstudie-strackan-linkoping-boras/rapporter-och-underlagfor-atgardsvalsstudie-linkoping-boras/>

Trafikverket, Rapporter och underlag för åtgärdsvalsstudie, Jönköping - Malmö
<http://www.trafikverket.se/resa-och-trafik/jarnvag/nygenerationjarnvag/projekt-och-atgardsvalsstudier-inom-en-ny-generation-jarnvag/atgardsvalsstudie-strackan-jonkoping--malmo/>

Vattenmyndigheten Södra Östersjöns vattendistrikt. 2016. Förvaltningsplan 2016–2021 för Södra Östersjöns vattendistrikt.

Vattenmyndigheten Västerhavets vattendistrikt. 2016. Förvaltningsplan 2016–2021 för Västerhavets vattendistrikt.

Wahlman, H. 2016. Trafikbuller i värdefulla naturmiljöer, Bilaga, identifiering av värdefulla fågelmiljöer, *arbetsversion*

<https://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Kartor/Kartverktyget-Skyddad-natur/>
Naturvårdsverkets kartverktyg Skyddad natur

VattenInformationSystem Sverige (VISS), www.viss.lansstyrelsen.se

8 Bilaga 1. Ordlista och definitioner

Grön infrastruktur: Grön infrastruktur är nätverk av natur som bidrar till fungerande livsmiljöer för växter och djur och till människors välbefinnande. Med nätverk avses de fysiska relationer och egenskaper som tillsammans ger förutsättningar för landskapets olika ekosystemtjänster. Grön infrastruktur är ofta tydligt kopplat till bruket av landskapet.

Ekosystemtjänst: Tjänst eller nytta som naturen ger oss, ofta utan att vi reflekterar över det, eller värdesätter det. Exempel på ekosystemtjänster är rekreation, naturturism, arter som bidrar till pollinering, produktion av råvaror som kan användas till mat, vatten, material i byggnation, bränsle, vattenrening, ren luft och buffring av klimatförändringseffekter.

Inägomark: Jordbruksmark som inhägnats för att hålla vilda djur såsom älg och ren ute, eller ibland tamboskap som släppts fri på skogen. Inägor kunde bestå av åkrar, slätterängar och trädgårdsland.

Kulturmiljö: Hela den av människors verksamheter och aktiviteter präglade miljön. Begreppet kulturmiljö kan även användas för avgränsade platser eller miljöer med en sammanhållen karaktär eller funktion.

Kulturmiljömål: Nationella mål för statliga myndigheter i syfte att komplettera miljökvalitetsmålen.

Landskap: Ett rumsligt fysiskt sammanhang och en produkt av olika historiska sociala och ekologiska processer inom ett område. De flesta samtida landskap har formats i samverkan mellan natur och kultur.

Livsmiljö: Den miljö arter förekommer i. I föreliggande handlingsplan avses främst naturtyp eller markslag. Även människan har en livsmiljö.

Miljömål: Nationella mål för tillståndet i miljön.

Naturbetesmark: Naturbetesmark är inget begrepp som vi användes i jordbruksstöden. I grön handlingsplan avses okultiverad betesmark (det vill säga mark som inte såtts in, harvats eller gödlats) så som hagmark, ljunghedar, alvarmarker och strandbeten. Det finns också värden i gamla små åkrar som ligger som permanent bete idag, med höga värden knutna till träd, buskar och kulturlämningar även om fältskiktet är trivialt.

Naturmiljö: Platser, landskap eller rumsliga samband som i hög utsträckning präglas av ekologiska relationer samt geologiska och klimatomständiga förutsättningar. Naturmiljöer kan även omfatta miljöer med en tydlig mänsklig påverkan. Begreppet kan även avse områden som skyddas för sina naturvärden.

Nyckelfaktorer: Innebörden är att frångå artperspektivet och tänka mer kring livsmiljöer och de faktorer eller substrat som länets ansvarsarter behöver för att klara sig. Nyckelfaktorer är viktiga att ta hänsyn till oavsett i vilken del av länet du befinner dig.

Resiliens: Resiliens är kapaciteten hos ett (eko)system att hantera förändringar och fortsätta att utvecklas. Det handlar alltså om både motståndskraft och anpassningsförmåga samt om förmågan att vända chocker och störningar, som en exploatering eller klimatförändring, till möjligheter till förnyelse.

Rödlistad art: är en klassificering av arter efter en bedömning av deras utdöenderisk. Syftet är att kartlägga och bedöma arters tillstånd och status, den risk de löper att försvagas eller dö ut, och vilka åtgärder som krävs för att förbättra deras situation.

Spridningszon: Område runt en värdekärna inom vilket en eller flera fokusarter har stor sannolikhet att kunna röra sig (~räckvidd för arters spridningsförmåga). Varierar mellan arter och system.

Spridningslänk: Ett område som utifrån arters spridningsförmåga fungerar som en sammanbindning mellan värdekärnor.

Typiska arter inom Natura 2000: Arter framtagna som är karakteristiska för en viss naturtyp.

Utägomark: Utägomark är allt utanför åker, ängsmark och tomt. Före skiftesreformerna låg gårdarna samlade kring en bytomt. Kring bytomten låg åkrar och ängar inhägnade så att djuren inte kom åt grödorna, detta var inägomark. Därutöver låg utägan med skog, myr, hedlandskap, ohägnade gräsmarker och allt annat som inte kunde brukas som åker eller användas för att samla vinterfoder. På utmarken betade djuren och vaktades av vallpojkar och flickor.

Vardagslandskap: Den vanligaste typen av landskap. Innehåller inga större mängder av värdekärnor, men är ändå viktigt eftersom det ofta är här som spridningslänkar eller spridningszoner finns.

Värdeelement: Element med positiv betydelse för biologisk mångfald, som beskriver ekologiska kvalitéer som utgör förutsättningarna för fungerande ekosystem, till exempel arter, sammansättning av arter, artkomplex, livsmiljöer/habitat och funktioner. Detta är den minsta byggstenen i arbetet med att uppnå en grön infrastruktur som utgör basen för att identifiera värdekärnor.

Värdekärna: Ett sammanhängande naturområde som bedöms ha höga naturvärden i form av befintligt naturtillstånd. En värdekärna har normalt en påtaglig förekomst av värdeelement som skapar förutsättningar för höga naturvärden och en rik biologisk mångfald. Värdekärna är huvudenheten för att definiera kvalitativa miljöer i landskapet i arbetet med att uppnå en grön infrastruktur.

Värdenätverk: Nätverk av värdekärnor med lämpliga livsmiljöer för en viss art eller artgrupp, vilka bildar ekologiska länkar genom överlappande spridningszoner. Värdenätverken har värdeelementen som grund och spridningsbiologiska kopplingar är starkare inom än utanför nätverket.

Värde-trakt: Ett landskapsavsnitt med särskilt höga ekologiska bevarandevärden. En värde-trakt har väsentligt högre täthet av värdekärnor för djur- och växtliv, inklusive viktiga biologiska strukturer, funktioner och processer än vad som finns i omgivande landskap.